

Захарченко Т. К.,
кандидат історичних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

ДИГЛОСІЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Становлення та соціокультурний розвиток Київської держави визначено багатьма досягненнями, однак саме мова та християнство стали пігрунтам консолідації нації.

Історики-фахівці чітко розподіляють дохристиянський (язичницький) та християнський періоди розвитку держави. Писемність пов'язують з християнським періодом. Однак в сучасних умовах один з можливих кроків у формуванні нових підходів і розширенні предметної сфери історичної науки полягає в тому, що твердження, які до певного часу розглядалися як постулати, переформулюються у вигляді проблеми.

Отже, актуальність дослідження полягає в тому, що навіть сьогодні окремі мовні реформи у суспільстві виступають як механізм маніпулювання не тільки мовою, а й ідеологією.

Саме тому у поданому дослідженні на підставі контент-аналізу зроблена спроба визначити особливості впливу диглосії на процес національної, мовно-культурної ідентифікації особистості в українському соціумі.

На початку XIX ст. Вільям Амброуз Марсе, лінгвіст-сходознавець, у процесі вивчення арабських говірок, виокремив два окремі поняття – білінгвізм та диглосію. Та тільки через 50 років вивченням диглосії зайнявся Фергюсон, який, власне кажучи, і обґрунтував принципові відмінності цих понять.

Теоретично диглосія на теренах України існувала завжди. Але з прийняттям християнства вона означилась як соціолінгвістичний феномен, бо на відміну від двомовності та багатомовності передбачає свідому оцінку мовцями своїх ідіомів за шкалою «високе – низьке», «урочисте – повсякденне» тощо [1, 199].

Тобто диглосія – це вибір мови спілкування у звичайному режимі. Він завжди осмислений і усвідомлений, він не залежить від мовних уподобань та пристосовується до вимог суспільства або обставин у конкретний момент.

У повсякденності населення Київської держави користувалося живою розмовною мовою, яка сформувалась у VII–XII ст. на підґрунті полянських (старокиївських) говірок, яку у науковому просторі називають давньоруською або протоукраїнською.

У зовнішньополітичній, економічній та торговельних сферах українці користувалися «високою» мовою, про що свідчать договори Київських князів з греками дохристиянської епохи. Зокрема, у «Повісті минулих літ» згадуються договори 907, 911, 944, 970 років з Візантією. Ці документи за традицією візантійської дипломатії писалися у двох примірниках – грецькою та давньоруською. Крім того київські послы або купці, які прямували до Візантії,

повинні були мати письмові грамоти чи інші письмові документи, які забезпечували їх недоторканість як офіційних осіб. Це доводить твердження, що писемність у Київській державі існувала задовго до прийняття християнства.

Про дохристиянську писемність яскраво свідчить «Боянів гімн», який дійшов до нас завдяки зусиллям Г.Р. Державіна. Сам Г.Р. Державін обережно ставився до будь-яких давніх рукописів, вважаючи їх підробками. Дійсно деякі «антиквари» (той же Селакадзев) займалися шахрайством з рунними текстами. Однак цей текст славно-рунного свитка I ст. та деякі вірші V ст. новгородських жерців поет вважав достовірними. У віршах декілька разів згадується ім'я Бояна, що зумовило загальну назву.

У Київській державі надання імені було пов'язано з багатьма чинниками та відповідало еволюційному рівню розвитку людини. Наречення дитини пов'язували з його ймовірним майбутнім, тому за релігійними традиціями називали ім'ям, яке складалося з двох коренів. Двокореневе ім'я свідчило, що дитина народилася двічі: у тілі та у душі. Імена були домашніми (родинними), громадськими (загальними), духовними, таємними, оманними, тобто диглосія у визначені імені мала суттєве значення. Немовлят у дохристиянську епоху навіть мати називала іншим «низьким» іменем, щоб ввести в оману злих духів.

Надалі дитина отримувала ім'я в залежності від статусу батьків або родичів, або громади. Переважали суто слов'янські корені «слав», «любо» «мир» тощо. Серед розповсюджених імен тільки 15 вважалися слов'янськими. Ось деякі з чоловічих імен: Бажен, Болеслав, Берислав, Благослав, Богдан, Божидар, Боримир, Борщ, Семил, Боян. Ім'я Боян увійшло в історію як – «оповідач» від дієслова «оповідати», «прославляти». Жіночі імена були відповідно чоловічими із закінченням -а. Наприклад Богдана, Божидача тощо.

Диглосія чітко відображена у персоніфікованих іменах: Заєць, Вовк, Голуба (кротка), Ворон, Вторак (другий син в родині), Вячко (прародитель в'ятичів), Журавушка (вірна дружина). Одним з негативних імен було ім'я Блуд. Між тим історія свідчить про Блуда – славетного воєводу Ярополка Святославича.

«Низькими» у розмовній мові були прізвиська. Іноді ці прізвиська мали протилежний зміст. Так прізвисько Мазай означало той, хто «маже» і «сам помазаний». Або прізвисько «дурень». Сьогодні це прізвисько віднесено до ненормативної лексики, є образою. Між тим, у перекладі з санскриту *dur* перекладається як «двері», а *dur-anta* – взагалі як «безкінечність». У Київській Русі воно використовувалося як засіб омани «дурачити», однак вважалося, що людина з таким ім'ям має зв'язок з потустороннім світом, тому це ім'я вважалося позитивним. Так у 830 р. серед вихованців лучанського князя Владислава був Дурник.

«Високе» було присутнє й у повсякденному житті. Так дівчина зверталась до чоловіка з привітанням «світ очей моїх», а чоловік відповідав – «душа моя».

Літературна (книжна) старослов'янська мова була впроваджена у соціокультурне життя під тиском релігійного чинника. Вона застосовувалась у церковній службі, богослужбових книгах та в офіційній практиці.

Так диглосія домінує в творі «Слово о полку Ігоревім». Наприклад, у зверненні князя Всеволода до свого брата Ігоря: Один брат [у мене], *один світ світлий* – ти, Ігорю! Обидва ми Святославичі!»

Отже, феноменальність диглосії у Київській державі визначається тим, що твердження про впровадження писемності одночасно з прийняттям християнства, яке до певного часу розглядалося як постулат, зараз виступає у вигляді проблеми.

Крім того, якщо білінгвізм можливий в межах найменшої соціальної одиниці – сім'ї, то диглосія – це феномен ширшої взаємодії. Окремо взятому індивіду диглосія не потрібна.

Надалі протягом тривалого періоду диглосія в Україні існувала переважно між російською мовою у ролі мови (Н) і розмовною українською (або її місцевими діалектами, або суржигом) у ролі мови (L). Але з підвищенням статусу і ролі української мови у суспільстві збільшується число випадків, коли літературна українська мова також відіграє роль мови (Н), залишаючи роль мови (L) суржику або місцевим діалектам [2, 32].

На превеликий жаль за показником престижності українська мова програє російській та частково англійській, що свідчить про наявну диглосію мовної ситуації в Україні, або асиметричний білінгвізм. Причому українська мова поступово втрачає сфери активного функціонування переважно через реформи у медійному та рекламному законодавстві.

Література

1. Виноградов В. А. Диглосия. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 688 с.
2. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. Київ: ВПОЛ, 2000. 288 с.

Колосова А. Р.,
магістрант,

Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – канд. філол. наук, доцент **Е. В. Олійник**

ОСОБЛИВОСТІ З'ЯСУВАЛЬНИХ СКЛАДНОПДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У НАУКОМОМУ СТИЛІ

Науковий стиль вважають одним із провідних функціональних різновидів сучасної української літературної мови, що має дуже широку сферу застосування.

Різні аспекти теорії наукового тексту знайшли свій опис у мовознавчих розвідках українських та зарубіжних дослідників: Р.С. Алікаєва, М.В. Арделян, О.А. Баженової, І.К. Білодіда, А.М. Васильєвої, В.В. Виноградова, З.І. Висоцької, М.М. Кожині, А.П. Коваль, І.М. Колегаєвої, М.П. Котюрової,